

Митра М. Рељић¹
Универзитет у Приштини
са привременим седиштем
у Косовској Митровици,
Филозофски факултет,
Катедра за руски језик и књижевност
Косовска Митровица (Србија)

323.1(=163.41)(497.115)"1999/..."(049.32)
070:929 Радић О. (047.53)(049.32)
316.4(497.115)"1999/..."(047.53)(049.32)(049.32)

Осврћ

Примљен 10/09/2021

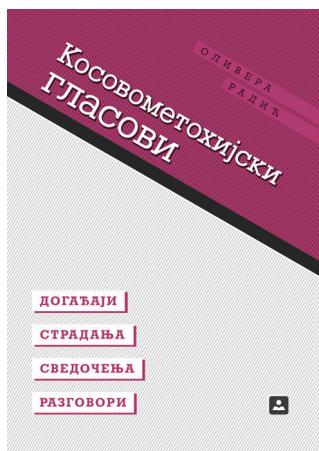
Прихваћен 14/09/2021

doi: [10.5937/socpreg55-33892](https://doi.org/10.5937/socpreg55-33892)

Александра Ж. Новаков²
Матица српска
Нови Сад (Србија)

СВЕДОЧЕЊЕ ЗА БУДУЋНОСТ

Оливера Радић, *Косовометохијски ѿласови*.
Београд: Завод за уџбенике, 2021, 499 стр.

У издању Завода за уџбенике, Београд, објављена је књига Оливере Радић *Косовометохијски ѿласови*. Одговорни уредник је проф. др Урош Шуваковић, а уредница издања је Дејана Оџић. О дизајну и техничком решењу бринуо је графички уредник Драган Тадиновић.

Оливера Радић, родом из Велике Хоче, живи у Ораховцу где ради као професор српске гимназије у Метохији. Као мајка четворо деце, добитник је Сребрног ордена Мајке девет Југовића. Речју и фотографијом Оливера Радић више од две деценије сведочи истину и тако наставља свој пут, путем њених предака Хочана, где се храброст генетски наслеђује. Своје текстове објављује у часописима *Хвосно*, *Соко*, *Свети кнез Лазар*, *Светосавско звонце*, дописник је

приштинског *Јединств*, сарадник *Радија Светишоре* и *Слова љубве*, а њени текстови могу се прочитати и на најпосећенијем православном сајту Православие. Ру из Москве. Бави се хуманитарним радом. Чувар је традиционалног начина живота. Борац да се опстане тамо где је дом и огњиште.

Књигу *Косовометохијски ѿласови* чине две целине. Први део књиге Оливере Радић, *Догађаји*, *страдања*, *сведочења*, представља потресно казивање о страдању српског народа у метохијском Подримљу, али и на ширем простору јужне Метохије – о појединачним и масовним уморствима, мучењима, прогонима и понижењима

¹ hvoostanskazemlja@gmail.com

² novakovaleksandrapz@gmail.com

вршеним наочиглед тзв. међународних војних и цивилних снага. Ауторка сведочи и о свакодневном животу у гету, о смртним опасностима које доноси ноћ, па отуд и разлозима да се прослави свако ново јутро.

Други део књиге садржи 56 интервјуа са људима различитих професионалних усмерења и образовних профила, обједињених бригом за српски народ и његове светиње на Косову и Метохији. То што међу интервјуисаним личностима највећи простор припада црквеним великодостојницима, монасима и свештеним лицима ваља објаснити чињеницом да се живот метохијских Срба, таман као у османско доба, углавном одвија под окриљем Српске православне цркве. С пажњом се читају Оливерини разговори с научницима и уметницима, познатим српским музичарима, редитељима, прозним писцима и песницима, хуманитарним радницима и спортистима. Међу интервјуисанима су и светски познате личности попут књижевника Петера Хандкеа, хуманитарца Арноа Гујона и кошаркаша Дарка Миличића. Посебан куриозитет су разговори са странцима. Књига је илустрована фотографијама из ауторкине личне архиве.

Метохијско Подримље једно је од највећих страдалишта српског народа у ратовима вођеним поткрај минулог века. Само у прве две године обновљеног албанског тероризма (1998–2000) убијено је или без трага нестало 84 Срба с подручја општине Ораховац, од којих 15 Костића, четворица Божанића, двојица Николића... Убивства се дешавају наочиглед тзв. међународних војних и цивилних снага (не)реда, неретко и уз њихову прећутну или нескривену подршку...

„Наиђоше возила полиције и камион из кога истрчаше до зуба наоружани Немци. Цеви њиховог оружја биле су упрте у преплашене окупљене Србе и родбину рањених [...] Долазили су и ципови КФОР-а, сатима су јурили улицама, и никако нису одлазили до локала где се злочин догодио [...] Било је очигледно да остављају време злочинцима да се сакрију” (Radić, 2021)

– пише Оливера Радић поводом погибије Зорана Вукићевића у једном од безмало свакодневних оружаних напада на Србе у Ораховцу и околини. Идентична сећања на праксу придошлих из белог света да прикрију или релативизују албанске злочине „расподелом кривице” на напред описани начин, чувају Срби из Приштине, Старог Грацког, сведоци масакра на Ливадицама и другим стратиштима широм покрајине. О том нечасном науму „мисионара” да пошаљу поруку како опасност по мир вреба управо из српских домова сведочи и запис Оливере Радић о безобзирном упаду у куће и станове заточених Срба у Богојављенско јутро 2001. године, понижавајућем претресању и дивљачком уништавању њиховог скромног иметка те оно мало намирница, колико се тих гладних дана и могло затећи у фрижидерима и оставама ораховачких домаћина. Како у Богојављенско јутро, тако о Светој Тројици, уочи Светог Николе... „из дана у дан, из ноћи у ноћ” штићеници „демократског” света су убијали, киднаповали, мучили – у кући, на улици, у винограду, у болници – тамо где би требало очекивати какву-такву заштиту. Пише Оливера Радић тако и о Станојевим мукама у призренској болници и довијању Ораховчана да га оданде отму како не би био докрајчен, па преноси речи Ружине: „Боље да ме убију у дворишту него у постељи” које најбоље илуструју стање свести заточених Срба широм Косова и Метохије, доведених у ситуацију да бирају између смрти и смрти, прижељкујући да

та смрт дође изненада, рафалом, не би ли се избегла мучења и понижења. У књизи Оливере Радић нашле су место приповести и оних који памте Други светски рат и које говоре о самртним патњама Срба (в. Antonijević, 2017).

Уморство Слободана Благојевића и масакрирање Јефке Ђуричић, Маре Гарић и Ђурђе Гогоић – касапљење њихових тела и женске части – представља болну опомену да не постоје веће звери од оних у људском облику. О беспримерним зверствима припадника албанског племена у доба Османлија подједнако сведочи страдање младе учитељице Јулијане у тексту „Гаљин гроб”. У албанској култури сећања изостаје Гаљин гроб, зато је живо сећање на сваког качака, балисту и терористу из потоњег рата. Отуд и њихова спремност за нова злодела, јер без казне за претходна нема ни свести да су се иста догодила. То је реалност – рекли би они којима је то добар изговор да се одрекну најсветијег дела наше земље, и којима је Гаљин и толико других светих и светлих гробова потоња брига. А у свакој озбиљној држави само тај Гаљин гроб или Мијачин-дол – место страдања трију поменутих жена-мученица – био би довољан разлог да се бори против такве реалности, као што би она чудесна Црква Светог пророка Илије била довољан разлог да се бори за Качаник. Шта тек рећи о приповести Стефана (Миленковића), некадашњег игумана Светих Архангела, о мученичком страдању монаха Харитона (Лукића) и Стефана (Пурића), а коју у својој књизи преноси Оливера Радић. Нарочито потресан сегмент представљају сведочења посвећена киднапованим и убијеним Србима у ораховачкој општини, призори преузимања њихових посмртних остатака, болне успомене, те одсуство мира и на вечном почивалишту – њихови прекопани гробови, оскрнављени и разрушени споменици. Човек неупућен у страдалништва српског народа на Косову и Метохији, или Срба у Сарајеву, босанском Подрињу, Херцеговини, Лици и Кордуну... (Jevtić, 2016) са личном несрећом суочава се на различите, углавном бесмислене, начине – од тога, на пример, да патњу доживљава као њему намењену надамте неправедну казну од које се „брани” жалећи над властитом судбином, па све до придавања патњи извесне ексклузивности која ставља појединца у центар пажње, а што је својствено људима који су недовољно патили или се у патњи нису довољно увежбали. Столећима увежбавана патња српског народа на Косову и Метохији, која је током две последње деценије попримила тешко појмљиве размере и облике, овенчана је вером, љубављу и надом, па отуд ослобођена од сваког гнева и самосажалења. У то се лако може уверити при сусрету са људима из Велике Хоче, Оливериног Ораховца и многих других места, са људима вером прочишћене душе у којој се патња комотно настанила и у којој столује као стална свечаност. На страницама књиге Оливере Радић подоста је примера вером, љубављу и надом однеговане патње. „Маги Теоктиста, игуманија, мала растом, старица, која често лице сакрива од светлости и свакодневних овосветских брига, опстала је у Ђаковици верујући да Бог увек има задњу реч”. Посебну вредност књиге Оливере Радић чине драгоцене сећања најстаријих, како због веродостојних сведочења о страдању својих комшија и сродника у рату и „миру”, тако и због аутентичног језичког израза. Сећање Лепосаве Вучић на убиство Јанићија Витошевића, изговорено спонтано на ораховачком идиому пред аутором књиге – носиоцем тог истог идиома, представља занимљиву, не само дијалектолошку, језичку грађу. У приповестима најстаријих поново оживљава стара лексика, антропонимија и микропонимија,

ђурђевдански и васкршњи обичаји, готово заборављена комуникативна култура – начини поздрављања, благосиљања итд. Преузимајући силом прилика улогу етнарха, владика Теодосије својим благословом данас окрепљује и умирује православни народ Старе Србије. Отуд је разумљиво што разговором с њим и започиње други део књиге Оливере Радић. Упркос свим невољама, једним од највећих успеха Српске цркве на Косову и Метохији владика с разлогом види обнову рада Богословије у Призрену „која је постала духовни центар који живо чува душу наше древне Душанове престонице и негује традицију ове школе која је, како у турско време тако и данас, остала расадник нових посланика на њиви Господњој”. Професор Милош Ковић, који Косово и Метохију осећа као свој најтоплији дом а Косовци и Метохијци њега као најмилији род, спада у прегаоце увек спремне на свакојака одрицања зарад одбране националне части и слободе (Ковић, 2019). Уверен да је Косово наше све док је у нашим мислима и срцима, професор Ковић ће то своје уверење поновити и у разговору с Оливером Радић: „Морамо да верујемо у Бога, морамо да верујемо у Косово, у Светосавски завет, у Косовски завет, морамо да верујемо у себе и своје ближње, и онда ћемо победити и вратићемо се на Косово у Слави Божјој”. Упечатљив сегмент другог дела књиге Оливере Радић представља разговор са Живојином Ракочевићем, на чијим плећима почива култура и уметност с оне стране Ибра. Говорећи о страдању Срба у 20. веку, магистар књижевности, песник, а током две последње деценије и врстан новинар, Ракочевић је констатовао:

„Добро је и било би добро да се круг страдања у ових 100 година заврши са знањем да поштујемо жртве и да из свега тога ван очаја, ван горчине, ван потребе да се светимо наставимо живот и покажемо себи и другима да ништа није било узалудно у 20. веку, да смо научили велику лекцију за период који је пред нама и који ће, управо због ожиљака које носимо, због страдања и због жртве, бити век креативности, век уједињења, век слобода и век нашег дубоког учешћа у европским и светским вредностима”.

Нобеловац и хочански добротвор Петер Хандке пак поручује Метохијцима „да издрже уз тај инат који имају” констатујући, између осталог, да је „Велика Хоча место с Божијим благословом”. Своја осећања према косовскометохијским Србима и српским светињама на Косову и Метохији Арно Гујон показује неуморним радом у пружању помоћи тамо где и када је најпотребнија, а разговор са човеком који је стасавао са хуманошћу, ауторка бележи приликом једног од безброј хуманитарних похода Косову. „Република Српска дише и њено срце куца за Србе на Косову и Метохији”, изрекао је, само наизглед као фразу, Србин с оне стране Дрине и председник „Баштионика” Предраг Адамовић. Косово и Метохија су за Душана Алексића, председника Савеза Срба у Италији, „мистичне речи, као и Света Литургија”. Сагледавајући прилике у којима живе Срби на Косову и Метохији, Алексић истиче нужност израде националног и јединственог плана у циљу њиховог опстанка на заветној земљи. Прослављени српски кошаркаш Дарко Миличић у разговору са Оливером Радић изражава уверење да ако и кад сами будемо бољи, тад ће нас и Бог погледати. Оливерини саговорници вас позивају да дођете на Косово и Метохију и сами се уверите у лепоту и подвижништво које обележава данашњу метохијску стварност.

Између редова се чита: сретните се са људима, пружите им руку, погледајте их у очи, речју – подржите Србе који, упркос свему, опстају и надају се.

Књига је својеврсна хрестоматија српског страдања у Метохији. Историчари ће је сада, али још више у будућности, користити као историјски извор, несумњиво. Других извора, оваквог типа о Метохији, готова и да нема. А обичан читалац ће пред собом имати прворазредно сведочанство о животу метохијских Срба како у рату, тако и у ономе што неко зове мир! Она пише о времену тзв. слободе коју чува европска војска, о времену зла и времену егзодуса српског рода.

На питање како тако упорно истрајава у томе да све овековечи, Оливера Радић одговара:

„Пуне две деценије гледам како ми пред очима отимају делове роднога краја, руше ми цркве и домове блиских, истерују људе... Пуне две деценије сведочим како мој град умире... У зеници ока, као у огледалу, желим да задржим сваку слику насталу свих ових дана, свих ових година...”

Дакле, Оливера Радић бележи речи и фотографише, јер жели да задржи сећање, да сачува сведочанство за своју и туђу децу – за будућност.

Mitra M. Reljić¹
University of Priština, Kosovska Mitrovica,
Faculty of Philosophy, Department of Russian Language and Literature
Kosovska Mitrovica (Serbia)

Aleksandra Ž. Novakov²
Matica srpska
Novi Sad (Serbia)

A TESTIMONY FOR THE FUTURE

Olivera Radić, *The Voices of Kosovo and Metohija*.
Belgrade: Institute for Textbooks, 2021, 499 pp.

The Institute for Textbooks has published the book *The Voices of Kosovo and Metohija* by Olivera Radić. The editor-in-chief is Professor Uroš Šuvaković, while the editor of this publication is Ms. Dejana Očić. The design and technical solution were made by Graphic Designer Dragan Tadirović.

Olivera Radić, born in Velika Hoča, now lives in Orahovac and teaches in the Serbian Grammar School in Metohija. As the mother of four children, she has won the Silver Medal of the Mother of the Jugović Brothers. With her words and photographs, Olivera Radić has recorded the truth for more than two decades and thus continues her path, following her ancestors from Hoča, where courage is genetically inherited. She publishes her texts in the journals *Hvosno*, *Soko*, *Sveti knez Lazar* and *Svetosavsko zvonice*; she is the correspondent of Priština-based *Jedinstvo*, the associate of *Radio Svetigora* and *Slovo ljubve*, and her texts can be read on the most visited Orthodox website of the Russian Orthodox Church from Moscow. She is engaged in humanitarian work. She is the guard of the traditional way of life. She fights to stay in the same place where her home and hearth are.

The book *The Voices of Kosovo and Metohija* consists of two separate parts. The first part of the book, *Events, Suffering, Testimonies*, is a poignant narration about the tribulations of the Serbian people in Podrimlje, Metohija, as well as in the broader territory of Southern Metohija – about individual and mass murders, persecution and humiliation in plain view of the so-called international soldiers and civilian forces. The author also testifies about the everyday life in the ghetto, about mortal dangers brought by the night and, hence, the reasons for celebrating each new morning.

The second part of the book contains 56 interviews with people of different vocations and education profiles, united in their concern for the Serbian nation and its shrines in Kosovo and Metohija. Among the interviewed persons, the largest space is given to church

¹ hvostanskazemlja@gmail.com

² novakovaleksandrapz@gmail.com

dignitaries, monks and priests, which should be explained by the fact that the life of Serbs in Metohija, just like in the Ottoman era, mostly goes on under the auspices of the Serbian Orthodox Church. Olivera's conversations with the scientists and artists, famous Serbian musicians and directors, writers and poets, humanitarian workers and sportsmen are read with undivided attention. Some of the interviewees are world-famous persons such as writer Peter Handke, humanitarian Arnaud Guillon and basketball player Darko Miličić. Of particular curiosity are the conversations with foreign people. The book is illustrated with the photographs from the author's private archives.

Podrimlje in Metohija is one of the places of greatest mass destruction and death of the Serbian people in the wars waged before the end of the past century. Only during the first two years of Albanian renewed terrorism (1998–2000) 84 Serbs were killed or went missing without trace from the territory of the Municipality of Orahovac – out of them, 15 people from the Kostić family, four people from the Božanić family and two people from the Nikolić family... These murders took place in plain view of the so-called international soldiers and civilian forces of the (dis)order, often with their tacit or unconcealed support...

“Police vehicles and a truck came to a halt and Germans armed to their teeth jumped out. The barrels of their weapons were aimed at a group of terrified Serbs and the relatives of the wounded [...] KFOR jeeps also came and raced along the streets for hours, but never going to the restaurant where the murder took place [...] It was evident that they were leaving time to the criminals to hide” (Radić, 2021)

– Olivera Radić writes on the occasion of Zoran Vukićević being killed in one of armed attacks against the Serbs occurring almost every day in Orahovac and its surroundings. Identical memories of the practice of those coming from the whole world in hiding or relativizing Albanian crimes by “the distribution of guilt” in the above-described manner are also presented by the Serbs from Priština, Staro Gracko, the witnesses of the massacre in Livadice and other killing fields throughout the province. This dishonourable intention of the “missionaries” to send a message about danger to peace coming from the Serbian homes is also illustrated by Olivera Radić's record of the reckless intrusion to the houses and flats of the imprisoned Serbs on the morning of Teophany in 2001, the humiliating search and barbarian destruction of their modest belongings and meagre foodstuffs that could be found in the fridges and pantries of the hosts in Orahovac. The same happened repeatedly, on the morning of Teophany, and on the Holy Trinity day, and on the eve of Saint Nikola... “Day by day, night by night”, the protégés of the “democratic” world killed, abducted and tortured – at home, in the street, in vineyards or in hospital – where at least some sort of protection should be expected. Olivera Radić also writes about Stanoje's troubles in Prizren hospital and the ways the inhabitants of Orahovac thought of abducting him so that he would not be murdered there. She cites Ruža's words: “They'd better kill me outside in the yard than in my bed” – these words illustrate in the best manner the state of mind of the imprisoned Serbs all over Kosovo and Metohija, brought into the situation of having to choose between death and death, and wishing for a sudden death, in a burst, so as to avoid torture and humiliation. Olivera Radić's book also gives a place for the stories of those who remember World War Two and telling about the Serbs' mortal suffering of the (see Antonijević, 2017).

The murder of Slobodan Blagojević and the massacre of Jefka Đuričić, Mara Garić and Đurđa Gogić – the mutilation of their bodies and woman’s honour – is a painful warning that there are no worse beasts than the ones in human form. There is an equal testimony about the suffering of young teacher Julijana in the text entitled “Galja’s Grave” – it speaks of the unparalleled beastly acts of the Albanian tribe during the Ottoman rule. The Albanian culture of memory omits Galja’s grave, while there are vivid memories of every kachak, Balli combatant and terrorist from the most recent war. That is why they are ready for new misdeeds, because in the absence of punishment for previous misdeeds, there is no awareness of their actual occurrence. That is reality – some would say, using it as a good pretext for giving up the most sacred part of our country, those who are not in the least concerned about Galja’s grave and so many other holy and bright graves. In every self-respecting country, Galja’s grave or Mijačin-dol – the place of the terrible suffering of these three women martyrs – would be a sufficient reason to fight against such reality, as the miraculous Church of the Holy Prophet Elijah would be a sufficient reason to fight for Kačanik. Equally touching is the tale about Stefan (Milenković), the former prior of Holy Archangels, or about the martyrdom of monks Hariton (Lukić) and Stefan (Purić), which are recorded in Olivera Radić’s book. The particularly moving segment contains the testimonies dedicated to the abducted and murdered Serbs in the Municipality of Orahovac, the scenes of going to take their mortal remains, painful memories and the absence of peace even in the burial grounds – their dug up graves, desecrated and destroyed gravestones. A man unfamiliar with the martyrdom of the Serbian people in Kosovo and Metohija, or Serbs in Sarajevo, Bosnian Podrinje, Herzegovina, Lika and Kordun..., (Jevtić, 2016) will face personal distress in different, mostly absurd manners – for example, from experiencing his suffering as an ultimately unjust punishment intended for him, from which he “defends” himself by mourning over his own destiny, to attributing certain exclusivity to suffering, thus putting an individual in the centre of attention, which is characteristic of those people who have not suffered enough or have not become sufficiently accustomed to suffering. The suffering of the Serbian people in Kosovo and Metohija, to which they got accustomed for centuries, which has assumed hardly imaginable extents and forms in the past two decades, is crowned with faith, love and hope, and hence free from any wrath and self-pity. One may easily see it when encountering the people from Velika Hoča. Olivera’s Orahovac and many other places, the people whose souls have been cleansed by faith and are full of suffering that lives in them comfortably and rules as an ongoing ceremony. The pages of Olivera Radić’s book contain numerous examples of suffering cherished in faith, love and hope. “Mother Teoktista, a tiny old woman, who often hides her face from daylight and everyday mundane worries, has stayed in Đakovica, believing that God’s word is always the last”. The particular value of Olivera Radić’s book is created by the precious memories of the elderly, both due to the validity of their testimonies about the suffering of their neighbours and relatives in war and “peace”, as well as due to the authentic linguistic expression. Lepasava Vučić’s memory of the murder of Janičije Vitošević, told spontaneously in typically Orahovac idiom to the author of the book – the speaker of the same idiom, is an interesting, not only dialectological, linguistic material. In the tales of the oldest people, the old vocabulary, anthroponomy and micro-toponymy are revived, as well as Saint George Day and Easter customs, almost forgotten communication culture – ways of greeting, blessing etc. Assuming, by force of circumstances, the role of an ethnarch, today

Bishop Teodosije uses his blessings to invigorate and comfort the Orthodox people of Old Serbia. Hence, it is understandable why the conversation with him actually begins the second part of Olivera Radić's book. Despite all misfortunes, one of the greatest accomplishments of the Serbian Church in Kosovo and Metohija, according to this Bishop, is the renewed work of the Theological Seminary in Prizren, "which has become the spiritual centre that vividly preserves the soul of our old capital, Dušan's capital, and cherishes the tradition of this school that, both during the Ottoman rule and nowadays, has remained the nursery for new envoys in God's field". Professor Miloš Ković, who feels that Kosovo and Metohija as his warmest home, while the people of Kosovo and Metohija treat him like their nearest and dearest one, belongs to those enthusiasts always ready to various sacrifices for the sake of defending the national honour and freedom (Ković, 2019). Convinced that Kosovo is ours as long as it is in our thoughts and hearts, Professor Ković will repeat that belief in his conversation with Olivera Radić as well: "We must believe in God, we must believe in Kosovo, Saint Sava Covenant and Kosovo Covenant; we must believe in ourselves and our next of kin, and then we will conquer and return to Kosovo in God's glory". A striking segment of the second part of Olivera Radić's book is the conversation with Živojin Rakočević, who bears the culture and art from the other side of the Ibar River on his shoulders. Speaking about the suffering of Serbs in the 20th century, the master of literature, poet and outstanding journalist in the past two decades, Rakočević stated:

"It is and would be good if this circle of suffering in the past 100 years should end with the ability to respect victims and to continue living out of all that, but beyond despair, beyond bitterness or the need to revenge, and to show ourselves and others that nothing was in vain in the 20th century, that we have learnt a great lesson for the period before us and which, because of those very scars we bear, because of the suffering and sacrifice, will be a century of creativity, a century of unification, a century of freedoms and our profound participation in European and world values".

Moreover, the Nobel-prize winner and Hoča benefactor Peter Handke tells the people in Metohija "to persist, with the spite they have in themselves", stating, among other things, that "Velika Hoča is a place with the God's blessing". Arnaud Gouillon shows his feelings for the Serbs in Kosovo and Metohija and the Serbian shrines in Kosovo and Metohija by working tirelessly to provide help where and when it is most needed, while the author records her conversation with this man who became mature along with humanity, on one of his innumerable humanitarian visits to Kosovo. "The Republic Srpska breathes and its heart beats for the Serbs in Kosovo and Metohija" – this is not a platitude, but heartfelt words of Predrag Adamović, the Serb from the other side of the Drina River and the President of "Baštonik. To Dušan Aleksić, the President of the Alliance of Serbs in Italy, Kosovo and Metohija are "mystic words, just as the Holy Liturgy". Reviewing the circumstances in which the Serbs in Kosovo and Metohija live, Aleksić emphasizes the necessity of preparing a national and unique plan for the purpose of their survival in the covenant land. In his conversation with Olivera Radić, famed Serbian basketball player Darko Miličić expresses his belief that, if and when we become better ourselves, God will look at us too. Olivera's interlocutors invite you to visit Kosovo and Metohija and see for yourself the beauty and selflessness that characterize today's reality in Metohija. Reading between the lines, meet

people, shake hands with them, look into their eyes, in short – support the Serbs who, despite everything, persist and hope.

This book is a specific chrestomathy of the Serbian suffering in Metohija. Historians will no doubt use it as a historical source today, and even more in the future. There are almost no sources of this type about Metohija. The ordinary reader will have a first-class testimony about the life of the Serbs in Metohija, either in war, or in what is called peace by some! This book speaks about the time of the so-called freedom guarded by the European army, about the time of evil and the time of the Serbian people's exodus.

When asked how she persists so consistently in making everything eternal, Olivera Radić answers:

“For two long decades, I have watched them taking away parts of my birthplace, destroying the churches and the homes of the close ones, making people leave... For two long decades, I have witnessed the death of my town... In the apple of my eye, like in a mirror, I want to keep every image created all these days, all these years...”

Therefore, Olivera Radić records words and makes photographs because she wants to keep a memory, to preserve the testimony of her own and other children – for the future.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antonijević, N. (2017). *Kosovo and Metohija 1941–1945: war crimes*. Beograd: Muzej žrtava genocida [In Serbian]
- Jevtić, A. (2016). *From Kosovo to Jadovno: travel records of Bishop Atanasije Jevtić*, 9th updated edition. Prizren: Eparhija raško-prizrenska, Bogoslovija “Sv. Kirila i Metodija” [In Serbian]
- Ković, M. (2019). *Vows: articles, interviews and sermons*. Beograd: Catena mundi [In Serbian]
- Radić, O. (2021). *The Voices of Kosovo and Metohija*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]